

Marek Szajda

Sprawozdanie z sympozjum „Oral history – historia mówiona” XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich

Wrocławski Rocznik Historii Mówionej 4, 311-316

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Szajda

[Wrocław]

**Sprawozdanie z sympozjum
„*Oral history* – historia mówiona”
XIX Powszechnego Zjazdu
Historyków Polskich**

Wrocławski Rocznik
Historii Mówionej
Rocznik IV, 2014
ISSN 2084-0578

Tegoroczne spotkanie badaczy zajmujących się historią mówioną można uznać za wyjątkowe, szczególnie w odniesieniu do wcześniejszych zgromadzeń tego typu. Tym razem odbyło się ono w ramach większego wydarzenia – XIX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, który odbył się w Szczecinie między 17 a 21 września. Pierwszego dnia tego kongresu miały miejsce liczne sympozja, tak zwane „spotkania wigilijne”, poprzedzające właściwą inaugurację oraz poszczególne sesje tematyczne. Jednym z takich spotkań był panel poświęcony *oral history*, który odbył się w szczecińskiej Książnicy Pomorskiej. Spotkanie to zorganizował Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” z Wrocławia, w osobach dra Wojciecha Kucharskiego oraz dr Katarzyny Bock-Matuszyk, we współpracy z Polskim Towarzystwem Historii Mówionej.

Podobnie jak w poprzednich latach integralną częścią spotkania członków PTHM było Walne Zebranie, które tym razem towarzyszyło głównemu wydarzeniu, jakim było sympozjum „wigilijne”. Posiedzenie przybyłych członków poprzedziło całodniowe obrady zgromadzonych naukowców. Zwiąże w swojej formie, corocznie organizowane Walne Zebrania, mają na celu przedstawienie bieżącej działalności, podsumowanie dotychczasowych dokonań, zwykle z okresu jednego roku, oraz wyznaczenie celów

na przyszłość. W ramach takiego porządku zarówno przewodniczący, jak i członkowie zarządu przedstawili sprawozdanie merytoryczne i finansowe oraz wysłuchali wolnych wniosków. Ważnymi elementami podsumowania dotychczasowej pracy były omówienia udzielonego wsparcia studenckiej konferencji z Wrocławia, rozmowy na temat współpracy przy projekcie wraz z Europejską Siecią Pamięć i Solidarność czy powracająca wciąż idea bazy projektów internetowych odnoszących się do historii mówionej.

Do istotnych punktów obrad Walnego Zebrania należało również przedstawienie planów na najbliższy rok działalności. Wśród głównych celów wymieniono organizację międzynarodowej konferencji wraz z partnerami z Ukrainy. Wydarzenie to prawdopodobnie odbędzie się jesienią 2015 r. w Łodzi, przy współdziałaniu Instytutu Socjologii miejscowego uniwersytetu. Podczas zebrania wielu członków zwróciło uwagę na potrzebę zmiany statutu Towarzystwa. Uwagi odnoszące się do skrócenia długości czasu od ogłoszenia spotkania do jego realizacji oraz kilka pomniejszych korekt z pewnością przyczynią się do lepszego funkcjonowania PTHM w kolejnych latach. Ciekawy okazał się również głos szczecińskiej doktorantki Anety Popławskiej, która zaproponowała stworzenie dokumentu na miarę kodeksu etycznego dla osób zajmujących się historią mówioną. Pomysł ten, określony jako zbiór różnych doświadczeń, sformułowanych w formie porad, uwag czy sugestii, okazał się bliski wielu spośród zgromadzonych badaczy¹. Stanowi on kolejne zadanie, jakie w przyszłości podejmie Towarzystwo. Szybciej, bo już po krótkiej przerwie, uczestnicy zebrania mieli możliwość wzięcia udziału w głównym wydarzeniu tego dnia, czyli sesji: „*Oral history* – historia mówiona”.

Symposium to zostało zorganizowane w klasycznej formie, podobnie jak inne „spotkania wigilijne”² Zjazdu. Kilkunastominutowe referaty wygłaszane były podczas trzech sesji, a wśród prelegentów znaleźli się naukowcy z Polskiej Akademii Nauk, uniwersytetów Jagiellońskiego, Łódzkiego, Warmińsko-Mazurskiego czy też przedstawiciele różnych instytucji, m.in. muzeów, towarzystw oraz innych instytucji kultury.

¹ Pomysł ten był już częściowo dyskutowany podczas Spotkania Warsztatowego w Łodzi w 2011 r.

² Dokładny program symposium dostępny na stronie internetowej Powszechnego Zjazdu Historyków, zob.: <http://pthszczecin.pl/program/sympozja/oralhistory-historia-mowiona/> [dostęp: 2 listopada 2014 r.].

Wystąpienie Wiktorii Kudeli-Świątek, dotyczące nagrań wywiadów oraz powrotów do zrealizowanych projektów, otworzyło sesję referatową pierwszego panelu. Podczas prezentacji referentka odwołała się do swojego bogatego doświadczenia. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów postulowała odwagę zderzenia się z materiałami z badań innych osób oraz o podejmowanie powrotów do własnych badań, nagrań, wniosków wraz z próbą reinterpretacji tego, co sam badacz określił już za oczywiste i ważne. Kolejne wystąpienie na temat różnicy pomiędzy badaniem zmiany społecznej a badaniem pamięci o zmianie społecznej wygłosiła Anna Wylegała. Ciekawą kwestią, która znalazła się w jej wystąpieniu, była dwoistość tożsamości badacza. Dzieliąc się doświadczeniem z pracy w rodzinnym Krzyżu Wielkopolskim, prelegentka mówiła o podwójnej roli: z jednej strony badacz akademickiego, który zbiera materiał potrzebny do badań, z drugiej zaś osoby „stąd”, powszechnie znanej, którą wielu mogłoby uznać za działacza społeczności lokalnej. Problem rozdzielenia tych dwóch ról podczas pracy w lokalnym środowisku wciąż wydaje się wyzwaniem na przyszłość.

Innego typu rozważania towarzyszyły prezentacji projektu „Dziadek z Wehrmachtu”, o którym opowiadali Marcin Jarząbek i Karolina Żłobicka. Przeprowadzając wywiady z byłymi żołnierzami niemieckiego wojska z okresu II wojny światowej, szukali oni odpowiedzi na pytanie, czy istnieje historia bez społecznych ram pamięci. W efekcie końcowym, jednym z głównych wniosków jest stwierdzenie, iż jest to możliwe, choć dla badacza dość trudne do uchwycenia. Jako ostatnia w pierwszym panelu wystąpiła tym razem sama Karolina Żłobicka. Wypowiadając się zarówno w imieniu swoim, jak i nieobecnego Jarosława Pałki, zaprezentowała ich wspólny projekt „Pamięć i doświadczenie wojny żołnierzy ludowego Wojska Polskiego”. Celem badawczym tego przedsięwzięcia było ujęcie zmiany narracji o armii z perspektywy 25 lat wolnej Polski. Na tym przykładzie można było dostrzec, jak ważny jest język użyty w wywiadzie. Stanowi on nie tylko formę komunikacji, ale również identyfikacji, skrywa tożsamość. Prelegentka wykazała to, omawiając słowo „ludowy” czy też eufemizm „armia idąca ze Wschodu”.

Kolejne sesje referatowe wzbudziły równie wielkie zainteresowanie, co pierwszy panel. Drugą część otworzył Piotr Filipkowski z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN wystąpieniem na temat projektu badawczego realizowanego przez grupę badawczą ze wspomnianego Instytutu. Zagadnienie prywatyzacji w perspektywie biograficznej odnosi się do gospodarczego przełomu sprzed ćwierćwiecza. Projekt zakłada rozmowy z pracownikami

różnych zakładów, m.in. Wedla czy Huty Warszawa, począwszy od robotnika, a skończywszy na dyrektorach. Realizowane prace zakładają spojrzenie z perspektywy biograficznej na rzeczy „niebiograficzne”, odejście od skali makrosocjologicznej. Wątek powiązania biografii i rzeczy kontynuował kolejny prelegent, doktorant Uniwersytetu Jagiellońskiego, Marcin Stasiak. Omawiając wyniki badań nad swoją dysertacją, szczegółowo przedstawił ciekawy sposób narracji historycznej opartej na wywiadach z doświadczonymi chorobą Heinego-Medina. Główną perspektywą opowieści są bowiem rzeczy, przedmioty, w których kumulują się różne doświadczenia czy wartości, będące jednocześnie wyznacznikiem, „kotwicami” wywiadów. Wystąpienie to wywołało wiele komentarzy, dominując jednocześnie dyskusję przeprowadzoną po wszystkich wystąpieniach w tej sesji. Nim do tego doszło, zebrani wysłuchali dwóch innych wystąpień. Adam Puchejda w imieniu swoim oraz Bartłomieja Błesznowskiego wygłosił referat o warszawskiej szkole historii idei. Przedstawione w nim przemyślenia, odwołujące się choćby do koncepcji Lévi-Straussa, od lat znane są historykom, a ujęte w takiej formie nie mają szansy wnieść niczego nowego do badań historycznych, co w dyskusji zauważyła Dobrochna Kałwa. Ostatni referat drugiego panelu zaprezentowała Katarzyna Kuzko-Zwierz, na co dzień pracująca w oddziale praskim Muzeum Warszawy. W ciekawy sposób opowiedziała ona o współczesnych koncepcjach muzealnych oraz miejscu historii mówionej w każdej z nich. Wydaje się, że rola ta zostaje powoli odkrywana przez środowisko muzealników. Z każdym kolejnym rokiem *oral history* jest bowiem obecna w coraz to większej liczbie placówek i pełni w nich konkretne zadania, m.in.: wnosi elementy emocjonalne, zawarte w wywiadzie, czy też buduje społeczności lokalne.

Podczas ostatniej części referatowej, odbytej już po południu, zaistniały kolejne cztery wystąpienia. W pierwszym Izabela Lewandowska z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przedstawiła koncepcję powstania Archiwum Historii Mówionej Polski Południowo-Wschodniej. Jako badaczka mocno związana z tym regionem kraju dostrzegła potrzebę skupienia źródeł *oral history* rozproszonych we wszelakich instytucjach naukowych, kulturalnych czy edukacyjnych. Stworzenie takiej placówki w Olsztynie stanowiłoby z pewnością impuls do pogłębionych i przeprowadzanych na większą skalę badań historycznych z wykorzystaniem wywiadów ze świadkami historii. A z pewnością jest wiele osób, z którymi warto porozmawiać na tym terenie. Zaliczają się do nich między innymi przedstawiciele różnych mniejszości narodowych, etnicznych, grup zawodowych

czy branżowych – przekonywała Lewandowska. W dalszej kolejności głos zabrali przedstawiciele wrocławskiego Ośrodka „Pamięć i Przyszłość”: Wojciech Kucharski oraz Katarzyna Bock-Matuszyk. W wystąpieniu dotyczącym problemów archiwizacji wywiadów historii mówionej największą uwagę poświęcili prawom autorskim i ochronie danych osobowych, z uwzględnieniem odnoszących się do tej kwestii ustaw. Prezentacja ta była szczególnie ciekawa ze względu na dodatkowy walor doświadczenia archiwizacyjnego. Zagadnienia te są bowiem elementem codziennej pracy w „Ośrodku”, podczas relacji różnorodnych projektów.

O czeskim doświadczeniu *oral history* oraz o umiejscowieniu tej metody we współczesnych badaniach tamtejszych historyków opowiedziała Barbara Klich-Kluczevska z Zakładu Antropologii Historycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wystąpienie to było refleksją poprzedzoną licznymi kontaktami z czeskimi historykami, głównie w ramach międzynarodowych projektów badawczych oraz pobytów studyjnych w Pradze. Prelegentka odniosła się głównie do postaci prof. Miroslava Vanka, do niedawna kierującego International Oral History Association, który jest najważniejszym autorytetem czeskiej historii mówionej. Omówienie dyskusji odnośnie do wyboru dyrektora Instytutu Badań nad Totalitaryzmami w Pradze pokazało, jak *oral history* może być popularna i dostrzegana w środowisku naukowym. W ostatnim panelu znalazło się również wystąpienie Agaty Zysiak z Katedry Socjologii Kultury z Uniwersytetu Łódzkiego. Autorka przedstawiła swoje badania dotyczące powojennej historii społecznej swojej *alma mater*. Badania te oparte na wywiadach biograficznych, głównie z pracownikami naukowymi, są niezwykle cennym źródłem do śledzenia karier akademickich, ale również do przedstawienia procesu „rodzenia się” uniwersytetu. Z pewnością wyniki tego projektu wzbudzą szczerze zainteresowanie innych badaczy zajmujących się podobną tematyką w pozostałych środowiskach uniwersyteckich³.

Całodniowe obrady odbyte w ramach XIX Powszechnego Zjazdu Historyków cieszyły się sporym zainteresowaniem, co widoczne było zwłaszcza w ciekawych dyskusjach przeprowadzanych po każdej z trzech sesji

³ Obecnie projekt dotyczący kadry akademickiej jest realizowany również we Wrocławiu przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”. Podobne badania przeprowadziła m.in. Karolina Żłobicka wśród wykładowców Politechniki Krakowskiej, zob.: *Profesor NIEzwyczajny. Wspomnienia profesorów Politechniki Krakowskiej*, red. J. Gałęziowski, J. Komperda, K. Żłobicka, Kraków 2011.

316 referatowych. Szczęśliwie teksty wygłoszone podczas każdego z paneli zostaną opublikowane we Wrocławskim Roczniku Historii Mówionej w 2015 r., co pozwoli zarówno słuchaczom, jak i nieobecnym na sesji, na głębsze poznanie tez przedstawionych w referatach. Następny, przyszłoroczny zjazd członków Polskiego Towarzystwa Historii Mówionej, będzie towarzyszył innemu wydarzeniu – wspomnianej już konferencji łódzkiej. Jednocześnie będzie to już kolejne spotkanie warsztatowe mające miejsce w „polskim Manchesterze”. Poprzednie odbyło się w Łodzi w 2011 r.